

Floor Ziegler & Company

Citymaker

emailadres: floor@floorziegler.nl

website: www.floorziegler.nl

mobiel: + 31 (0)6-51231186

Verslag, reflectie en advies

Wijkbezoeken voor OFL ikv Aardgasvrije wijken

Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL)

De heer Felix Wolf

Mw. Annelies Verhagen

Amsterdam, 15 augustus 2019

Achtergrond en aanleiding

De energietransitie is een mogelijk ongeëvenaarde opgave. Zowel op technisch, financieel, economisch als op sociaal-maatschappelijk vlak. Het aardgasvrij maken van de Nederlandse huishoudens is daarbinnen weer een grote uitdaging. De mate van betrokkenheid en draagvlak onder bewoners is een wezenlijk voorwaarde voor het succes van de transitie. Deels omdat dat draagvlak de transitie helpt maar ook omdat gebrek aan draagvlak de transitie zal afremmen of dwarszitten; het is een geladen maatschappelijk onderwerp.

Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL) is door het interbestuurlijke Programma Aardgasvrije Wijken gevraagd om bij te dragen aan het leerproces over sociaal maatschappelijke aspecten van de wijkgerichte aanpak en advies te geven over hoe participatieprocessen bijdragen aan opschaling.

Floor Ziegler & Company is aangezocht voor het organiseren van een vijftal wijkbezoeken. Wij spreken zelf vaak over "Omgevingswandelingen".

Het OFL wilde graag onderzoeken **welke informatie** kan worden opgehaald middels een Omgevingswandeling en **hoe** dat het beste kan. De afgelegde vijf bezoeken hadden daarmee een meerledige functie: ervaring opdoen met het instrument, contact maken met en luisteren naar bewoners en inzicht krijgen in het denken en handelen met betrekking tot aardgasvrij.

De Omgevingswandeling

Een Omgevingswandeling kan de wandelaars uit de systeemwereld laten ervaren en inzicht geven in wat de impact en beleving is van de overgang van gasvrij naar duurzame energie voor de bewoners. Zij wandelen als 'mens' en niet vanuit hun functie en horen daarom veel meer en andere belevingen. Ook is het een gelegenheid om actieve bewoners achter de "usual suspects" te spreken en te identificeren. Omdat de vraagstelling breed is krijgt de luisteraar ook een veel ruimere blik op dat wat er in een wijk als geheel speelt. Vaak blijkt dan dat er veel meer positieve verhalen naar boven komen waar de overgang naar duurzame energie bij kan aansluiten en onderdeel van kan zijn. Bewoners komen soms met verrassende oplossingen en zien in het thema een zaadje voor nieuwe projecten, verbindingen en initiatieven. Zo werd in Emmeloord het thema aardgasvrij in eerste instantie als thema "Warmte" een prachtige manier om een nieuwe gemeenschap te vormen en is de betrokkenheid bij de overgang naar duurzame energie enorm gegroeid.

Verslag van de wandelingen

We hebben in de afgelopen maanden in vijf wijken de wandeling gemaakt. De keuze voor de locaties was deels gebaseerd op de wens om verschillende wijken te zien en op de netwerken die er al waren in die wijken door eerdere betrokkenheid van Floor (Emmeloord) en het project Anders Werken waar een aantal gemeenten en wijken al werken aan de duurzaamheidsvraagstukken. Op basis van de buurt analyses die vooraf werden opgesteld kan worden geconcludeerd dat het, met uitzondering van Zutphen, om sociaal lastiger tot gemiddelde wijken gaat. Met name Oud-Heusden, Emmeloord-Revelsant en Rotterdam-Reijersoord zijn aandachtswijken. De samenstelling van de mee wandelende groepen wisselde vrij sterk in de vertegenwoordiging van de gemeenten.

De wandelingen duurde ongeveer een uur, werden voorafgegaan door een kennismaking en uitleg en afgerond met een uitwisseling van ervaringen van de deelnemers. De deelnemers wandelden in groepjes van twee tot drie, bij voorkeur met mensen die ze niet kenden. De opdracht was om verschillende mensen te spreken, de thema's en sleutelfiguren in de wijk te identificeren en de grondhouding tov het thema duurzaamheid te herkennen. Er werden vragen gesteld als: woont u in deze wijk, wat zit u dwars, waar bent u trots op, kent u initiatiefnemers, zijn er ontmoetingsplekken, heeft u een hobby tot heel concreet, wat heeft u met het onderwerp duurzaamheid, bent u daar mee bezig, heeft u ideeën hoe mensen in de wijk bij dit onderwerp betrokken kunnen raken. Als mensen ideeën hadden en aangaven dat zij wel verder mee wilde denken tijdens een bijeenkomst noteerde de wandelaars telefoonnummer en emailadres.

De bezochte wijken zijn:

<p>Emmeloord - Revelsant</p>	<p>Kort: woensdag 1 mei - 15 mensen Analyse: de aanwezigen waren vrij divers, met vertegenwoordigers van woningcorporatie Mercatus, de gemeente, van Talen (renovatie) en stadmakers. De wijk heeft al een traject doorlopen. Aan de hand van het thema Warmte in Revelsant is er al een gemeenschap gevormd. In het oog sprong hoe de woningcorporatie maar juist ook renovatiebedrijf van Talen dezelfde doelen hebben en zeer veel kennis en ervaring delen. De wandeling hielp deze organisaties ook uit hun rol te stappen en nieuwe verbindingen aan te gaan.</p>
<p>Oud-Heusden</p>	<p>Kort: woensdag 28 mei - omstreeks 19 mensen, waaronder mensen van het Klimaatplein, een bewonersinitiatief op het gebied van duurzaamheid. Analyse: Oud-Heusden is een wijk die werd ontwikkeld voor de arbeiders van de scheepswerf en conservenfabriek. Het is een wijk met een sterke, herkenbare gemeenschap en dragers van die gemeenschap. Het Klimaatplein is een initiatief van bewoners in de gemeente Heusden, die andere bewoners helpen bij verduurzaming. Zij zijn een belangrijke partner van de gemeente inmiddels. Sprekend was dat dit initiatief nog geen voet aan de grond had gekregen in Oud-Heusden. De wandeling bracht daar verandering in en er werden meteen contacten gelegd en vervolgstappen afgesproken. Opvallend is ook de maatschappelijke betrokkenheid en activiteit van veel inwoners. De vrouw van de vrachtwagenchauffeur heeft een voedselprogramma opgezet toen de voedselbank sloot. De supermarkt speelt een grote rol in de wijk. De latentie voor verduurzaming is er maar de handelingscapaciteit is beperkt net als de financiële middelen.</p>
<p>Zutphen</p>	<p>Kort: woensdag 4 juni - 13 mensen w.o. 1 ambtenaar. Verder actieve burgers en initiatiefnemers. Analyse: Rondom het riviertje de Berkel is een bewonersinitiatief ontstaan. Er is veel vermogen om dingen te doen. Interessant zou kunnen zijn om te zien hoe het eigen initiatief van de buurt zich ontwikkelt en hoe een optimale samenwerking met de gemeente kan ontstaan. In die zin was Zutphen een boeiend voorbeeld van een ontwikkelende relatie tussen bewoners en gemeente, ook in het kader van Aardgasvrij. Het vertrouwen in en geloofwaardigheid van de gemeente is een belangrijke voorwaarde en zou onderdeel kunnen zijn van de aanpak.</p>
<p>Rotterdam - Reijersoord</p>	<p>Kort: woensdag 26 juni - 30 mensen Analyse: De groep bestond voornamelijk uit ambtenaren. In Reijersoord wonen mensen van heel veel verschillende culturele achtergronden die moeilijk met elkaar verbinden. In de wandeling kwamen we toch weer allemaal mensen worden ontmoet die dingen doen en initiatieven nemen. Rotzooi op straat is een thema, verduurzaming staat ver van de bewoners, misschien mede vanwege het feit dat er een grote hoeveelheid huurwoningen van de corporatie is. Het is een zeer groene wijk en dat wordt erg gewaardeerd, er zijn niet veel voorzieningen en ontmoetingsplekken. Wij troffen weinig weerstand aan, wel de verwachting dat de overheid en corporatie het zouden regelen.</p>
<p>Schiedam - Groenoord</p>	<p>Kort: woensdag 26 juni - 25 mensen Analyse: een diverse groep, mede op de been gebracht door de uitermate gedreven ambtenaar. De wijk is ook divers, opvallend was dat de gesprekken bijna per straat verschilden, van optimistisch naar pessimistisch. Verduurzaming is breed gedragen thema en men is trots op de wijk. De gedachte dat Groenoord (what is in a name) de meest duurzame wijk van Nederland zou zijn appelleert. We ervaring van de wandeling was dat er grote latentie zit in de groep opwaarts mobiele tweede of derde generatie Nederlanders. De gemeente en bewoners lijken hier gelijkwaardig te kunnen samenwerken waarbij de gemeente iets voorop loopt.</p>

Evaluatie van de Omgevingswandeling als instrument

De Omgevingswandeling is eigenlijk een vrij simpel instrument. Men wandelt en gaat, als mens, een gesprek aan met mensen in de wijk. Het is vooral een manier om mensen te spreken die niet in wijkraden zitten of al op inspraakavonden zijn. Het is een eenvoudige manier om de levende thema's in een wijk te identificeren en ook de sleutelfiguren (die er altijd zijn) in beeld te krijgen. De ervaringen van de deelnemers zijn vrijwel altijd gelijk: iets schroom voorafgaand aan de wandeling en groot enthousiasme na afloop, het is vaak echt een enorme eye-opener. De wandeling kan ook al direct leiden tot actie en verbindingen. In veel gevallen waren er tussen de deelnemers als mooie, nieuwe contacten. Het is een gelegenheid om een Whatsapp groep te starten en zo een aanzet te geven tot het vormen van een gemeenschap rond een thema.

Resultaten en reflecties

De sociaal-demografische verschillen tussen de wijken waren niet enorm groot en toch was het duidelijk waarneembaar dat ieder gebied een eigen identiteit heeft, eigen thema's en dynamieken. Het bleek elke keer weer dat geen enkele straat in Nederland hetzelfde is omdat er mensen leven met hun eigen perspectieven en belangen. In de tussen-evaluaties kwamen we te spreken over de mate waarin er een indeling in type wijken zou kunnen worden gemaakt, of dat een indeling in mensentypen passender zou zijn. We zagen een verschil tussen de rol(kracht), betrokkenheid, pro-activiteit en inhoudelijke capaciteiten van de ambtenaren en de gemeenten om samen te werken met de samenleving. Datzelfde geldt voor dergelijke verschillen tussen bewoners waarbij er onder hen een iets afwachtende houding zichtbaar is (met uitzondering van de mensen van het Klimaatplein). De samenwerking tussen burger en overheid is niet altijd in balans en vloeiend.

We constateerden dat Nederlanders gelukkig en tevreden zijn in de gesprekken maar wel bezorgd: "met mij gaat het goed maar met ons gaat het slecht". De wandelingen maakten duidelijk dat er enorm veel gemeenschaps-activiteit en -initiatieven zijn, veelal niet heel zichtbaar op het eerste gezicht. Van vrijwilligers tot mensen die kookten voor armlastigen, bijles gaven etc. Het maatschappelijk vermogen is enorm in Nederland. Wel is de verbinding moeilijk voor vrijwel alle mensen die we spraken. De verbinding is groot in de eigen groep maar tussen de groepen is het lastig.

De gesprekken leiden in het kernteam tot een inzicht dat de latentie voor adoptie van klimaatmaatregelen misschien wel 100% is. Anders dan het debat op Twitter bijvoorbeeld doet vermoeden, hebben we vrijwel niemand gesproken die mopperde op het aanpakken van de klimaatproblemen. Vrijwel iedereen is er mee bezig, in meer of mindere mate maar we ervoeren een zeer breed en wezenlijk bewustzijn. Wel heeft een deel van de populatie andere prioriteiten. Waar het op handelen aankomt kijkt men naar en wacht men op de overheid maar is er (grote) latentie voor eigen initiatief.

De omgevingswandeling is, in haar eenvoud, een verrijkende ervaring voor velen. Het gemak waarmee mensen het gesprek aangaan, de inzichten in sleutelfiguren, thema's en dynamieken die het oplevert maar ook direct al verbindingen, soms alleen al tussen de deelnemers aan de wandeling. Waar veel contacten van de overheid met de "usual suspects" zijn, die de inspraakavonden weten te vinden, kan men met de wandeling veel dieper de haarvaten in waar een rijkdom aan initiatiefnemers en informatie ligt.

In samenvatting zouden we de volgende destillaten willen vastleggen:

1. Het bewustzijn en de latentie zijn zeer groot tot volledig
2. Er is groot verschil tussen wijken en buurten, maar
3. in grote lijnen zou een matrix Willen-Niet, Willen en Kunnen-Niet kunnen een werkbare vierdeling opleveren.
4. Er is een (verwachte) rol en taak voor de overheid waar het grotere zaken en facilitatie betreft EN er zijn rollen en taken voor lokale gemeenschappen.
5. Aanpak en benadering van overheid bepaald draagvlak, adoptie en activering bewoner
6. Het thema verduurzaming kan een katalysator zijn van verbinding en contact tussen groepen EN andere gevoelde thema's (eenzaamheid) zouden een basis kunnen zijn voor het agenderen van het thema verduurzaming.
7. Er blijken altijd hoofdthema's in een wijk te leven die breed gedragen worden omdat het vele individuen raakt en daarmee een collectief belang heeft. Rond deze hoofdthema's bestaan vaak al gemeenschappen met kwartiermakers of hebben de latentie om gemeenschappen te vormen. Daar kan het thema duurzaamheid bij aansluiten.
8. De omgevingswandeling is een instrument om kennis en inzicht op te halen en verbindingen te leggen.
9. Als er sprake is van Kunnen en Willen dan is het van groot belang om te kijken hoe er effectief tot actie kan worden aangezet, **katalysatie**. De vraag is waar de katalysatie zou kunnen ontstaan, het aanzetten tot doen en welke rol de Omgevingswandeling daar in kan spelen.

Adviezen

1. **Kies samenwerking tot kern van de strategie.** Er zijn heldere taken en rollen voor de (Rijks-)overheid en er is veel latentie in de leefwereld. Naar onze overtuiging zou het samenwerken tot een kern van de strategie moeten worden gemaakt. Het grote opbouwen vanuit en verbinden met het kleine. Ook zouden, in sociaal kwetsbaardere wijken, bewoners een deel van de fysieke implementatie kunnen doen, bouw en installatie door lokalen.
2. **Denk in dat kader na over rol van de overheid:** voorwaardenscheppend, stimulerend en regievoerend op meta-thematiek
3. In een ontwerp moet worden nagedacht hoe de topdown- en de leefwereld elkaar ontmoeten
4. **Wij adviseren om de willen - kunnen matrix verder te ontwikkelen** en een passende aanpak per type te ontwerpen. Van belang kan zijn dat voorlopende buurten en ervaren bewoners anderen op sleeptouw kunnen nemen en daardoor verbindingen worden gelegd.
5. Duurzaamheid kan juist ook als bron van verbinding worden benut, het is een thema rondom welke gemeenschappen kunnen worden gecreëerd. Hiermee ontstaat een interessante meerwaarde voor een project. Niet alleen succesvolle en gedragen implementatie maar ook versterking van de gemeenschap
6. Andersom kunnen levende thema's in wijken als onderliggende verbinding worden ingezet voor de duurzaamheidsagenda: meer speelruimte voor kinderen: vergroend, bijentuin, zonnepanelen, informatieplek.

7. De omgevingswandeling is, naar ons oordeel, uitermate geschikt als katalysator en verbindende activiteit. Zeker als samenwerking tot strategie zou worden gemaakt, zou de wandeling als start van een implementatie in een wijk vast onderdeel moeten zijn van de aanpak. Sleutelfiguren in een wijk kunnen dit organiseren en zo vanaf het begin betrokken zijn en eigenaarschap ervaren.
8. Het is van groot belang om de voorwaarden voor actie te identificeren. Wij adviseren om een tweede reeks wandelingen te maken met het specifieke doel gemeenschappen in actie te krijgen.
9. Het is van belang om de rol en betrokkenheid van de Provincies en Waterschappen te onderzoeken.
10. Het is van belang om te onderzoeken hoe dit denken en dit model kan worden opgeschaald.

We stellen een stappenplan voor voor de 27 pilot wijken in Nederland op basis van wat wij geleerd hebben

1. begin altijd met een Omgevingswandeling met stadmakers, ambtenaren, creatieven, bewoners en andere betrokkenen uit de leef- als systeemwereld
2. haak aan bij een lokaal, actueel thema in een wijk en bij een bestaand project of evenement van de stadmakers/actieve bewoners (voorbeeld Groenord: Festival van Jeff voor jongeren, ambtenaar Bert kan daar zijn bijeenkomst organiseren over duurzaamheid voor bewoners)
3. Zoek een plek waar het thema Duurzaamheid aan gekoppeld kan worden. Bewoners in Reijenoord geven aan een speeltuin te willen in het park. Ontwerp hier meteen een informatie loket bij voor alle vragen over Duurzaamheid.
4. Sluit aan bij de individuele drijfveren en interesses van mensen, dan kun je ze 100% betrekken bij de overgang van aardgasvrij.

Vervolg van fase 1 - voorstel

Wij adviseren om een tweede ronde van 5 Omgevingswandelingen te organiseren met de nadruk op het aanzetten tot actie. We stellen voor om daar 5 van de 27 proeftuinen voor te kiezen en de wandelingen te gebruiken om daar 5 "stadslabs" te maken waarin door de gemeenschap gewerkt gaat worden aan het thema Aardgasvrij/Duurzaamheid. Dat vraagt om een fysieke plek en een verbinder/kwartiermaker. Het zou goed zijn als we bij deze serie wandelingen mensen van BZK, de Provincies en de Waterschappen meenemen.

Het is van belang om diversiteit van de 5 wijken te zoeken (verschillen in karakter), te sturen op katalysatie en de mogelijkheden van opschaling. Tenslotte is het van waarde om het samenbrengen van verschillende overheidslagen te onderzoeken (Rijk, Provincie, Lokaal)

Uitspraken van mensen die we spraken

'Ik heb het helemaal gehad met al die lessen over duurzaamheid op school, het smelten van de 'aarde', ijsberen die gered moeten worden'. Ik wil gewoon iets doen, een actie....Ja hoor, bel mij maar dan kom ik naar de bijeenkomst van de gemeente.'

(jongen op straat, 12 jaar)

Turkse Oma: *"wat is dat aardgas? Oh gaat dat echt stoppen, vanavond? Ik kook altijd voor de Turkse mensen hier in de wijk. Ik zie nooit Nederlanders. Die zitten allemaal in hun huizen en krijg ik geen contact mee..."*

Jongen: *hij woonde nog thuis en had, net als zijn vader, niets met duurzaamheid. Zijn hobby bleek fotograferen te zijn en toen we hem vroegen om op een avond over duurzaamheid de foto's te maken was hij meteen enthousiast.*

Nico (ambassadeur van het dorp): *"Ik ben te oud om mij nog met duurzaamheid bezig te houden. Ik ga toch dood. Als wij hem vragen of hij betrokken wil zijn bij een duurzaamheidsproject op de scholen in de buurt wil hij zijn lokale netwerken zeker mobiliseren. Hij blijkt zijn hele leven schipper te zijn geweest en vertelt prachtige verhalen over zijn avonturen op zee. Nico is dus mooi te verbinden aan het thema water en jeugd bijvoorbeeld. (spreek mensen aan op hun talenten/drijfveren en dan blijkt dat je 100% van het dorp kan betrekken)"*

Jonge, Surinaamse vrouwen: *"het is heel belangrijk om iets aan het klimaat te doen en wij doen al wat we kunnen. We hebben gehoord dat onze wijk helemaal neutraal kan worden en het lijkt ons heel gaaf als wij de eerste wijk in Nederland zijn."*

Terugkoppeling van onze contactpersonen

Hein - Zutphen

Twee punten van reflectie komen bij mij op:

Allereerst bleek bij de evaluatie van onze ervaringen in Zutphen, dat zelfs mensen die niets met aardgasvrij te maken willen hebben, bereid zijn een bijdrage te leveren als zij hun eigen kwaliteiten mogen inzetten. Ik denk hierbij aan de sceptische jongen die toch aanbod foto's te maken. Iedereen kan betrokken raken bij aardgasvrij als we op deze manier te werk gaan. Hun belangen zijn niet bepalend daarbij, maar hun kwaliteiten wel. Interessant aan deze manier van werken is dat je eerst kijkt met wie het gaat gebeuren en pas daarna wat er precies gaat gebeuren. Uiteraard binnen de kaders en doelen van aardgasvrij.

Het tweede reflectiepunt is een vraag van Teun die bij mij is blijven hangen: "Wat een potentie kom je hier in Zutphen tegen als je op straat loopt. Hoe komt het dat er zo weinig mee gebeurt?"

De gemeente Zutphen is net als alle andere gemeenten een belangrijke partij bij participatie van burgers, maar veel ambtenaren kijken nog steeds neer op bewonersinitiatieven. Tot op de dag van vandaag is de kloof tussen systeem- en leefwereld groot. Daar is nu bij gekomen dat de gemeente Zutphen in grote financiële problemen zit. Dit vergroot de kloof. Binnen de gemeente wordt daardoor steeds meer "binnen de lijntjes gekleurd". Er mag steeds minder creatief worden (mee-)gedacht. Deze ontwikkeling zien we overal in Nederland toenemen. Decentraliseren en bezuinigen dreigt zo een desastreuze tactiek te worden. De decentralisatie in Denemarken is een succes geworden. Daar is ook echt geïnvesteerd.

Als het Rijk met bewoners omgevingsvisies wil ontwikkelen kan zij het beste investeren in een aanpak die deze kloof gaat overbruggen. Dat kan alleen door een min of meer "vrije tussenruimte" te creëren tussen leef- en systeemwereld in. De cultuur in veel gemeenten verandert te traag. Het Ministerie zou het creëren van die tussenruimtes niet (alleen) bij de gemeenteambtenaren moeten leggen. Dat zal mislukken.

Die aanpak begint bij een tijdelijk werkbare afspraak tussen Inwoners en (betrokken) ambtenaren die zo met elkaar gelijkwaardig kunnen samenwerken aan aardgasvrije doelen. (Zie ook IPW bureaucratie vrije ruimtes). De inwoners investeren nu in netwerken om zich beter te organiseren. Immers het geld komt straks niet meer van de gemeenten. Deze netwerken zijn zo gestructureerd dat inwoners net zo goed en

standvastig kunnen functioneren als de ambtenaren. Het Ministerie zal hier slim gebruik van kunnen maken. Zo'n "vrije tussenruimte" of stadslab is een neutrale proces-, programma- en/of projectomgeving voor opgavegericht werken. De gedeelde opgave in de samenleving staat centraal. (Zie uitgebreide literatuur over samenwerkende ipv presterende overheid en definities van opgavegericht werken)

Peter de Haan - Heusden

De omgevingswandeling heeft een cruciale rol gespeeld om tot de toezegging te komen van het college aan het Klimaatplein (stadslab) om in gezamenlijkheid een duurzame visie op de lokale omgeving te maken. De stadswandeling gaf de aanzet tot een eerste participatiestructuur in Oudheusden die nu snel uitgroeit naar een volwassen participatie opzet. Het college heeft niet alleen het geloof dat het stadslab met mooie duurzame ideeën kan komen, maar ook dat het stadslab de door inwoners gewenste participatiestructuur neerzet. De technische en sociale kant van de duurzame wijkaanpak integreren steeds verder met elkaar. Dit brengt weer hele

nieuwe uitdagingen, zoals nieuwe en veranderende gemeentelijke rollen.

Korte toelichting:

De energietransitie brengt de gemeente nieuwe en veranderende rollen. De participatie-stimulerende rol (het 'anders-werken-traject' maakt heel mooi duidelijk hoe ontzettend nieuw deze rol voor gemeenten is) en de ruimte-faciliterende rol (die door de verandering van inpassing gerichte planologie naar uitnodigingsgerichte planologie, flink verandert). In het stads ontwikkelproces schuift de participatie-stimulerende rol schuift naar voren, en de ruimte-faciliterende rol naar achteren. Stadslabs krijgen speelruimte wanneer beide rollen elkaar loslaten, 'loslaten in vertrouwen' heet dat in gemeente jargon.

Joni - Rijersoord Rotterdam

Alle deelnemers paren hebben minstens twee of drie personen in de wijk gesproken. Deze buurtbewoners of -ondernemers (die bijna allen al redelijk lang, 20-30 jaar, in de wijk vertoeven) zijn redelijk positief over de wijk. Drijfveren die genoemd werden, zijn: open ruimte, rust, groen/natuur (wel verschil in kwaliteit groen en bruikbaar groen, bijvoorbeeld in speelplekken), honden, ruimte voor kinderen en veel parkeerplekken. Er werden ook diverse zorgen en angsten genoemd. De deelnemers hebben ook kennisgemaakt met een aantal (nieuwe) ontmoetingsplekken. De Democratische school, het Mamacafé en de voedselbank uitgifte zijn plekken die nog niet eerder zijn genoemd. Het was ook erg positief dat de container (in de Groenstrook, de locatie voor placemaking en workshops Stichting Tussentuin) werd genoemd. Het wordt erg gewaardeerd dat er nu een ontmoetingsplek is in het groen. Na afloop heb ik een aantal deelnemers gevraagd naar hun ervaringen: 'Het was een leuke en leerzame ervaring'. Deelnemers maakten vergelijkingen met andere wijken en benoemden het gegeven dat bewoners en ondernemers voor langere tijd in de wijk zitten als zeer positief, want 'dat is erg belangrijk voor community building'. We kregen terug dat we moeten opletten te blijven waarderen dat wat er is en juist de drijfveren voor mensen om in Reyeroord te wonen, beter te benutten. Zo werd groen als kenmerkend en super positief voor Reyeroord benoemd. Ten slotte kwam naar voren dat de ondernemers (bijv. aan de Bredenoord, maar ook ondernemers die aan huis werken) in Reyeroord misschien onderbelicht worden, terwijl juist zij een prikkel hebben om aan een duurzame toekomst voor Reyeroord te bouwen.